

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1989

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1159

Kitap Adı : Haneî Usûlünde Bir Hadis Kabul Kriteri: Umûmü'l-Belvâ

Alt Başlık : Teori ve Uygulama

Book Title : A Hadith Acceptance Criterion in Hanafî Legal Theory: Umûm al-Balwâ

Subtitle : Theory and Practice

ISBN : 978-625-8910-15-5

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258910155

Yazar | Author: Akif Dursun | orcid.org/0000-0001-5392-2162

Kurum | Institution: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

ROR ID: ror.org/05j1qpr59

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 258 (xii+246)

Yayın Tarihi | Publication Date: Eylül | September 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: LAFS - İslam hukuku | Islamic law

BISAC: LAW119000 - İslam hukuku | Law / Islamic

THEMA: LAFS - Hukuk sistemleri: İslam hukuku | Systems of law: Islamic law

LC Classification: KBP450 - Fıkıh usûlünde kaynak olarak hadis ve sünnet | Hadith. Sunna

DEWEY: 340.59132 - Fıkıh usûlünün kaynağı olarak hadis (rivayetler) | Hadith (Traditions) — Sources of fiqh

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: 6.146 - Antropoloji | Anthropology

WoS Citation Topics Micro: 6.146.794 - İslam | Islam

Scopus Subject Areas: 1212 - Din Çalışmaları | Religious Studies

Atf Bilgisi | Cite as: Dursun, Akif. *Haneî Usûlünde Bir Hadis Kabul Kriteri: Umûmü'l-Belvâ -Teori ve Uygulama-*. FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050
Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60
www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Hanefi Usûlünde Bir Hadis Kabul Kriteri Umûmü'l-Belvâ

-Teori ve Uygulama-

Dr. Akif DURSUN

Ankara 2026

Yazar Hakkında | About the Author

Dr. Akif DURSUN

Nevşehir Lisesi (1986), Nevşehir İmam Hatip Lisesi (1990) ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden (1991) mezun oldu. Klasik usulde ilmi icazet (2008) aldı. İslam Hukuku alanında Erciyes Üniversitesi'nde (2008) yüksek lisansını, Marmara Üniversitesi'nde doktorasını (2020) tamamladı.

Uzun yıllar yayıncılık ve eğitimcilikle uğraştı. *Tasavvuf Fıkıh İlişkisi* ve *Efendimiz'in Hayatından ve Dilinden* adlı eserleri, Ömer Nasuhi Bilmen *İlmihal*'i sadeleştirmesi, *Sahih Hadislerle Esbab-ı Nüzul* ve Şeyh Bedreddin'in *Letâifü'l-İşârât* kitabının Şirket Bölümü tercümesi; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'an Dili* tefsirinin editörlüğü ve bir kısım ciltlerine talik ve çok sayıda bilimsel ve popüler makalesi bulunmaktadır.

Halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi'nde İslam Hukuku hocalığı yapan yazar evli ve dört çocuk babasıdır.

He graduated from Nevşehir High School (1986), Nevşehir Imam Hatip High School (1990), and Ankara University Faculty of Political Science (1991). He received a traditional Islamic authorization (*ijazah*) in 2008. He completed his master's degree in Islamic Law at Erciyes University (2008) and his phd degree at Marmara University (2020).

He worked in publishing and education for many years. His published works include *Tasavvuf Fıkıh İlişkisi* (The Relationship Between Sufism and Islamic Jurisprudence) and *Efendimiz'in Hayatından ve Dilinden* (From the Life and Words of the Prophet), a simplified edition of Ömer Nasuhi Bilmen's *İlmihal* (Islamic Manual); *Sahih Hadislerle Esbab-ı Nüzul* (Reasons of Revelation Through Authentic Hadiths); and the translation of the Partnership section of Sheikh Bedreddin's *Latâ'if al-Ishârât*. He also served as the editor and annotator for several volumes of Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır's Qur'anic commentary *Hak Dini Kur'an Dili*, he also have numerous academic and popular articles.

Currently lecturing in Islamic Law at Istanbul Medeniyet University, the author is married and the father of four children.

Kitap Hakkında

Hanefi Usûlünde Bir Hadis Kabul Kriteri: Umûmü'l-Belvâ

-Teori ve Uygulama-

İslam hukuk metodolojisinde haber-i vahidin kabul şartları mezhepler arasında temel metodolojik farklılıklar barındırmaktadır. Bu farklılıkların en belirginini, Hanefilerin haber-i vahidin kabulünde aradığı «manevi inkıtanın uzak olma» şartıdır. Manevi inkıtanın önemli bir unsurunu teşkil eden *umûmü'l-belvâ*, toplumun genelini ilgilendiren veya çok sayıda kişinin önünde vuku bulması hasebiyle bilinmemesi âdeten mümkün olmayan durumları ifade eder. Hanefilere göre bu tür meselelerde meşhur veya düzeyine çıkmamış rivayetlerle (haber-i vâhid) hüküm tesis edilemez. Bu ilke, Ehl-i Hadis eksenindeki Şâfiî ve Hanbelî ulema tarafından Hanefilerin sünneti terk ettiği gerekçesiyle sert eleştirilere maruz kalmıştır.

Yapılan araştırma, umûmü'l-belvâ ilkesinin kavramlaşmadan önce dahi Ebû Hanîfe ve İbrâhim en-Nehaî gibi erken dönem otoritelerce uygulandığını göstermektedir. İlkeyi usul ve fûru bağlamında en yoğun işleyen fakih, Cessâs olmuş, onu Serahsî ve Kudûrî izlemiştir; müteahhir dönemde ise bu ilkeye müracaat azalmıştır.

Haber-i vâhid bağlamında umûmü'l-belvâ ilkesinin ileri sürüldüğü tespit edilen yirmi altı (26) fikhî meselenin tahlili neticesinde Hanefilerin en fazla Mâlikîler ile ortak hükme ulaştığı belirlenmiştir; bu durum Mâlikîlerin “amel-i ehl-i Medîne” kriteriyle örtüşmektedir.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, Hanefilerin söz konusu hadisleri delillikten düşürürken tek başına umûmü'l-belvâ ilkesine dayanmadığıdır. İncelenen rivayetlerin büyük kısmı (on yedi adedi) aynı zamanda sened zaafı, Kur'an'a/meşhur sünnete muhalefet, kıyasa aykırılık veya nesh gerekçeleriyle amel dışı bırakılmıştır. Yalnızca rûkûda ellerin kaldırılması ve vasiyet hükümleriyle ilgili iki hadisin münhasıran bu ilke sebebiyle reddedildiği söylenebilir. Diğer mezheplerin Hanefilerin amel etmediği bu hadislerin meşhur veya mütevatir olduğunu kanıtlama çabası, ilkenin doğurduğu metodolojik etkinin boyutunu kanıtlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku; Hanefi Mezhebi; Haber-i Vâhid; Manevi İnkıta; Umûmü'l-Belvâ

About the Book

A Hadith Acceptance Criterion in Hanafi Legal Theory:

Umūm al-Balwā

-Theory and Practice-

The criteria for accepting solitary reports (*khābar al-wāḥid*) in Islamic legal methodology reflect fundamental methodological divergences among the schools of law (*madhhabs*). The most conspicuous of these distinctions is the Hanafī requirement that a solitary report must be free from “conceptual/implicit discontinuity” (*al-inqītāʾ al-maʿnawī*). A pivotal element of this discontinuity, *umūm al-balwā* (widespread public necessity/predicament), denotes matters that affect the general public or transpire in the presence of numerous individuals, such that they cannot customarily remain unknown. According to Hanafīs, legal rulings cannot be established in such matters through reports that have not attained the status of *mashhūr* (well-known) or *mutawātir* (concurrent). This principle has drawn severe criticism from Shāfiʿī and Ḥanbalī scholars aligned with the *Ahl al-Ḥadīth* tradition, who accused the Hanafīs of abandoning the Sunnah.

This study reveals that even prior to its formal conceptualization as a technical term, the principle of *umūm al-balwā* was applied by early authorities such as Abū Ḥanīfah and Ibrāhīm al-Nakhaʿī. Al-Jaṣṣāṣ was the jurist who most extensively operationalized this principle across legal theory (*uṣūl*) and substantive law (*furūʾ*), followed by al-Sarakhsī and al-Qudūrī, whereas recourse to this criterion gradually declined in the post-classical (*mutaʾakkhīrūn*) period.

An analysis of the twenty-six (26) substantive legal issues in which the principle of *umūm al-balwā* was invoked indicates that Hanafīs converged most frequently with the Mālikīs in their legal determinations; this outcome corresponds closely with the Mālikī criterion of the praxis of the people of Medina (*ʿamal ahl al-Madīnah*).

Another significant finding of the study is that Hanafīs did not rely exclusively on the principle of *umūm al-balwā* when disqualifying the hadiths in question as normative proof. The majority of the examined narrations (seventeen instances) were simultaneously set aside due to weaknesses in the chain of transmission (*sanad*), conflict with the Qurʾan or

the *mashhūr* Sunnah, contradiction with analogical reasoning (*qiyās*), or abrogation (*naskh*). It can be asserted that only two hadiths—pertaining to raising the hands before and after bowing (*rukū*) and the rules of bequests (*waṣīyyah*)—were dismissed solely on the grounds of this principle. The subsequent efforts of opposing schools to substantiate that the hadiths set aside by Hanafis were in fact *mashhūr* or *mutawātir* demonstrate the profound methodological influence of this criterion.

Keywords: Islamic Law; Hanafi School; Solitary Report (*Khabar al-Wāḥid*); Conceptual Discontinuity (*al-Inqitāʿ al-Maʿhawī*); *Umūm al-Balwā*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	xi
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Konunun Seçilme Sebebi ve Önemi	1
1.2. Konu Hakkında Yapılan Çalışmalar	2
1.3. Umûmü'l-Belvânın Lügat ve Terim Anlamı	8
1.4. Tarihsel Gelişimi	13
İKİNCİ BÖLÜM	17
USÛLCÜLERE GÖRE UMÛMÜ'L-BELVÂ	17
2.1. Sükûtî İcmâ ile Bağlantısı	17
2.2. Amel-i Ehl-i Medîne İlkesi ile Umûmü'l-Belvâ Telakkisi	21
Arasındaki İlişki	21
2.3. Umûmü'l-Belvâ'nın Haber-i Vâhidin Kabulüne Etkisi	24
2.3.1. Hanefiler	24
2.3.1.1. Hanefilerin Umûmü'l-Belvâ Mevcut Olduğu Hallerde	30
Haber-i Vâhid ile Amel Etmemesinin Delilleri	30
2.3.2. Diğer Mezhepler	32
2.3.2.1. Umûmü'l-Belvâ Olan Hususlarda Haber-i Vâhid ile	37
Amel Edenlerin Delilleri	37
2.3.2.2. İlam ve Hanefilerin Delillerine Cevapları	41
2.3.2.3. Umûmü'l-Belvâda Haber-i Vâhidle Amel Edilmesi	44
Gerektiğini Kabul Eden Usûlcülerin Hanefilerin Delillerine Ce-	44
vapları	44
2.3.2.4. Cumhurun Haber-i Vâhidi Kabul Etmediği Durumlar	47
2.3.3. Hanefilerin Yöneltilen İtirazlara Cevapları	51
2.4. Değerlendirme ve Tercih	61
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	71
HANEFİLERİN UMÛMÜ'L-BELVÂ İLKESİ ile	71
DELİLLİKTEN DÜŞÜRDÜKLERİ HADİSLER	71
3.1. Zekere Dokunmak Sebebiyle Abdest Almak	71
3.2. Abdestte Besmele	77
3.3. Ölü Yıkayan Kişinin Yıkanması, Onu Taşıyanın Abdest Alması	81
3.4. Ezanın Sıfatı ve Kametin Lafızlarının Sayısı	87
3.4.1. Ezan'ın İkişer İkişer, Kametin Birer Birer Okunması	87
3.4.2. Ezanda Terci	89
3.4.3. İlk Tekbirlerin Sayısı	90

3.4.4. Ezanın Sonu	91
3.4.5. Ezanın Hükümü	92
3.5. Açıktan Okunan Namazlarda Besmelenin Cehren Okunması Meselesi	93
3.6. Ateşte Pişen Şeylerden Dolayı Abdest Almak	97
3.7. Mahremi Olmayan Kadına Dokunmakla Abdestin Bozulması	102
3.8. Sabah Namazında Kunut Duasının Okunması	106
3.9. Rükûya Giderken ve Rükûdan Kalkarken Elleri Kaldırmak	109
3.10. Bir Şahit ve Yeminle Hüküm Vermek	120
3.11. Yağmur Duasında Namaz	132
3.12. Yolun Genişliği	139
3.13. Kendisine Bir Sütire Bulamayan Kimsenin Namaz Kılarken Önüne Çizgi Çekmesi	142
3.14. Yolculuk veya Yağmur Övrü Sebebiyle Namazları Cem Etmek	149
3.15. Medine’de Avlanmak, Ağaç ve Otlarını Kesmek	157
3.16. Vasiyetin Hükümü	163
3.17. Annesi Kesildikten (Boğazlandıktan) Sonra Ölü Olarak Çıkan Ceninin Hükümü	166
3.18. Şibh-i Amd (Kasten Öldürmeye Benzeyen Fiil) Diyetinin Niteliği	171
3.19. Sünnet Olmak	176
3.20. Erkeğin, Kadının Abdest ve Guslünden Artan Su ile Abdest Alması	180
3.21. Şehir İçinde Binek Üstünde Nafle Namaz	185
3.22. Evlilikte Denklik	188
3.23. Şarap Beş Şeyden Yapılır: Hurma, Üzüm, Buğday, Arpa ve Darı Hadisi	193
3.24. Fıtır Sadakası	197
3.25. Kulle Hadisi	202
3.26. Üç Taşla İstinca Hadisi	206

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UMÛMÛ’L-BELVÂ İDDİASI BULUNAN HADİSLER	211
4.1. Cuma Günü İmam Hutbe Verirken Camiye Girenin Tahiyyetü’l-Mescid Namazını Kılması	211
4.2. Alım-Satımlarda Meclis Muhayyerliğinin Niteliği	213
4.3. Ramazan Hilalini Görmeye Tek Kişinin Şahitliğini Kabul Etmek	215

SONUÇ	217
KAYNAKÇA	221
DİZİN	243

ÖN SÖZ

Her eserin kendi içinde bir hikayesi olur. Bizim eserimizin de bir hikayesi var. Usûlden Türkçe literatürde yeterince işlenmemiş bir konuyu araştırmak istemiştım. Literatür taraması yaptığımda umûmü'l-belvânın üzerinde yeterince durulmadığını tespit ettim. Bunun üzerine bu konu üzerinde çalışmaya başladım.

Lügat yönünden “belanın yaygın olması” anlamına gelen “umûmü'l-belvâ” tamlaması hem usûl hem de fûru fıkıh kitaplarında kullanılmıştır. Usûlde Hanefîlerin haber-i vâhid kabul kriterlerinden biri olarak anlatılırken, fûruda daha çok hükümlerde hafifletici sebep olarak zikredilmiştir.

Araştırmamda umûmü'l-belvânın bu iki yönünü de ortaya koymak istedim. Bu konuda yazılmış, Arapça, Türkçe, İngilizce literatürü elimden geldiğince taradım. Özellikle Hanefî fıkıhına dair klasik kaynaklarda terimin geçtiği yerleri tespit etmeye çalıştım. Ardından notlar çıkarıp bunları belli başlıklar halinde tasnif ettim.

İlk olarak niyetim umûmü'l-belvânın iki yönünü de aynı eser içerisinde incelemektir. Bunun için de usûl açısından daha kısa işleyip fûru fıkıhta hükmün hafifletici nedeni olan umûmü'l-belvâyı genişçe işlemeyi düşünüyordum. Ancak yazım başlayınca düşündüğüm şekilde bir eserin çok hacimli olacağını, iki konunun farklı eserlerde incelenmesinin daha faydalı olacağı kanaatine vardım. Çünkü haber-i vâhidin kabul şartları sebebiyle Hanefîlerle özellikle Şâfiî ve Hanbelîler arasında ciddi tartışmalar vardı. Hadis ehli de bu kriterler sebebiyle Hanefîlere ithamlarda bulunuyordu. Bu kriterlerden biri de umûmü'l-belvâ idi.

Hem Hanefîlerin hem de diğer mezhep mensuplarının usûl kitaplarında haber-i vâhid bahsinde umûmü'l-belvâdan bahsediliyor, taraflar kendi görüşlerini savunduktan sonra bu ilke ile

Hanefîlerin delillikten düşürdükleri ve amel etmedikleri hadis-
lere örnekler veriyorlardı.

Bunları okuyunca kafamda iki soru oluştu:

1. Acaba Hanefîler kaç tane hadis için bu kriteri kullandılar
ve bunun fûru fıkhıta yansıması ne oldu?

2. Hanefîler bu hadisleri sadece umûmü'l-belvâ ilkesi ile mi
terk ettiler?

Usûl kitaplarında da çağdaş araştırmalarda da bunların
tam cevabını bulamadım. Bunun üzerine usûl kitapları yanın-
da Hanefî fûru fıkıh kitaplarında -imkân çerçevesinde- tarama
yaparak umûmü'l-belvâ ilkesi ileri sürülen ve amel edilmeyen
hadislerin tamamını tespit etmeye çalıştım. Sonra da bunların
fûru fıkhıtaki yansımasını araştırdım.

Farklı Hanefî fakihler tarafından, usûl kitaplarında geçen-
lerden daha fazla hadis için umûmü'l-belvâ kriteri söylenmişti
ancak aralarında her hadis için ittifak yoktu ve hadislerin bü-
yük bölümü için başta sened yönünden zayıflık olmak üzere
başka kriterler de söylenmişti.

Elinizdeki eserde burada kısaca bahsettiğimiz hususların
detaylarını bulacaksınız. Hükmün hafifletici nedenlerinden biri
olarak umûmü'l-belvâyı da başka bir eserde yazmayı müyesser
etmesini Rabbimizden niyaz ediyorum.

Kitabın yazım sürecinde emeği geçen hocalarıma ve aileme
teşekkürlerimi arz ediyorum.

İsabet ettiklerimiz Rabbimizden hatalarımız nefsimizden-
dir.

Akif DURSUN

20.08.2026

Ümraniye